

והגמרא מבארת מה באה הברייתא להשמיענו:

אמר מר בברייתא: מלך שעמד בעשרים ותשעה באדר, הרי כיון שהגיע עולתה לו שנה. — עולתה לו שנה.

ומבארין: הא קא משמע לן, את זה בא ב-ב התנא להשמיענו: דניסן ראש השנה למלכים,

מלך שעמד, אם התחיל למלוך אפילו בעשרים ותשעה באדר, הרי כיון שהגיע אחד בניסן — עולתה לו שנה. הסתיימה בתאריך זה שנתו הראשונה, ומעתה מונים לו את שנה שניה.

ואם לא עמד אלא באחד בניסן — אין מונין לו שנה עד שיוגיע ניסן אחר, בשנה הבאה.

אך דעת אביי שאפילו שטרות שלא בהקנאה, מותר לכתבם ללוה לפני ההלוואה, מפני "שעידיו בחתומיו זכין לו", כלומר, משעת חתימת העדים נשתעבדו נכסי הלוה [אם ילוה בסופו של דבר, הרי הם משועבדים לכך למפרע].

ומזה הקשו התוספות על דברי רש"י כאן. שהרי לדעת אביי אפילו אם השטר נכתב לפני ההלוואה הרי הוא כשר. [מאחר שנכתב בו תאריך הכתיבה, ולא תאריך מוקדם יותר]. ולדעת רב אסי, בשטרות שאינם שטרי הקנאה הרי אסור לכתבם לפני ההלוואה, ואם כן אין חשש שמא יהיה שטר שהעדים חתמו עליו לפני ההלוואה.

ולכן נחלקו תוספות על רש"י, וכתבו, שהתקנה היתה כדי שהסופר והעדים ידעו מתי מתחילה שנת המלך, שלא יטעו ביום אחד ויחשבו ששנת המלך התחילה יום אחד אחרי התאריך שהם עומדים בו. ויכתבו בשטר תאריך מוקדם. [כגון אם עומדים בא' כסלו יטעו ויאמרו שהמלך התחיל למלוך בב' כסלו. ויכתבו שנה ראשונה למלך. ובאמת המלך מלך בא' כסלו, והרי זו שנה שניה והשטר פסול]. עיין שם. ועיין בשאר הראשונים פירושים נוספים.

ובענין מה שמוכח מרש"י ששטר שיש בו ספק אם הוא מוקדם, הרי הוא פסול. גם על זה נחלקו התוספות והראשונים. וכתבו ששטר שיש בו ספק אם הוא מוקדם או מאוחר, הרי הוא כשר.

מאוחר הרי הוא פסול מספק. [כך מוכח מרש"י, שכתב ששטר שכתוב בו שהלוואה היתה בכסלו בשנה השלישית, והעדים מעידים שהלוואה היתה בתמוז בשנה השלישית, חששו חז"ל שמא ישכחו מתי מתחילה שנת המלך, ולכן תיקנו ששנות כל המלכים מתחילות בא' ניסן. ולכן השטר כשר, כי תמוז קודם לכסלו בכל השנים. ואם נאמר שבמקום שיש ספק אם השטר מוקדם הרי הוא כשר. אם כן מדוע הוצרכו חכמים לתקן משום השטר הנ"ל ששנת המלכים מתחילה בניסן? הרי גם לולא התקנה השטר היה כשר מספק, כשם שהוא כשר לאחר התקנה! אלא בהכרח דעת רש"י ששטר שיש ספק אם הוא מוקדם, הרי הוא פסול].

ובענין מה שכתב רש"י ששטר שנכתב לפני תאריך ההלוואה הרי הוא פסול:

הגמרא בבא מציעא יב ב הקשתה, היאך כותבין שטר ללוה אף על פי שאין המלוה עמו [כמבואר במשנה בבא בתרא קסז, ב]? מדוע לא חששו שמא הלוה לא ילוה בו מיד, והרי זה שטר מוקדם?

רב אסי מתרץ: מדובר בשטרי הקנאה, [כלומר, הלוה שיעבד נכסיו למלוה בקנין, שבין אם ילוה ובין אם לא ילוה מיד אלא לאחר זמן, יגבה מהזמן הכתוב בשטר]. אבל שטרות שאינם שטרי הקנאה אין גובים בהם אלא בזמן הכתוב בשטר. ואסור לכתבם לפני ההלוואה.

ואפילו יום אחד בשנה [כט אדר] חשוב שנה
[ומשהגיע א' ניסן מונים שנה שניה].⁽¹⁷⁾

עוד שנינו בברייתא: **ואם לא עמד אלא
באחד בניסן – אין מונין לו שנה עד שיגיע
ניסן אחר.**

ומקשינן: **פשיטא!** שהרי דבר זה פשוט
ומובן מאליו! ומדוע היה עולה בדעתנו
לומר שימנו לו שנה חדשה?

ומתריצין: **לא צריכא**, לא הוצרכה הברייתא
להשמיענו דבר זה, אלא באופן **דאימנו
עליה**, שכבר נמנו וגמרו השרים למנותו
מחודש **אדר**, אלא שבפועל מינוהו באחד
בניסן.

מהו דתימא שמא תאמר, כיון שהחלטה על
המינוי כבר היתה בחודש אדר לפניו, **נימנו
ליה תרתי שנין**, נמנה למלך את שנתו
השניה מאחד בניסן הראשון, היות שהיה
ברור כבר באדר שהוא עומד למלוך והרי זה
כאילו הוא כבר מלך.

קא משמע לן התנא שאין מונים לו אלא
משעת מלכותו בפועל, ואין מונים לו החל
מא' ניסן אלא שנה אחת.

תנו רבנן:

א. **מת המלך באדר, ועמד מלך אחר תחתיו
באותו אדר –**

מונין שנה לזה ולזה. והבא לכתוב שטר
בחודש אדר אחרי שמלך המלך השני, יכול
לכתוב בשנה פלונית למלך שמת. וגם יכול
לכתוב בשנה ראשונה למלך החדש.⁽¹⁸⁾

ב. **ואם מת המלך בניסן, ועמד אחר תחתיו
באותו ניסן –**

מונין שנה לזה ולזה. והבא לכתוב שטר
אחרי שמלך המלך השני, יכול הוא למנות
למנין השנים של הראשון שמת,⁽¹⁹⁾ או לשנה
הראשונה למלך החי.

ג. **ואם מת המלך באדר, ועמד אחר תחתיו
בניסן –**

**מונין את השנה הראשונה שלפני ניסן,
כשנת המלכות למלך הראשון.**

ואילו את השנה השניה, מאחד בניסן
והלאה, מונים כשנת המלכות הראשונה
למלך השני.

ועתה מבארת הגמרא מה בא התנא בברייתא
להשמיענו:

**אמר מר ברייתא: מת המלך באדר, ועמד
אחר תחתיו באותו אדר, מונין שנה לזה
ולזה.**

ומקשינן: **פשיטא!** הרי דבר זה הוא מובן
מאליו! כי מדוע היה עולה בדעתנו לומר
שלא ימנו שנה לזה ולזה?

18. כך פירש רש"י. ועיין תוספות הרא"ש,
ורשב"א, וריטב"א ומאירי.

19. אף על פי ששנינו מת בניסן, כך הדין גם אם
מת באחד מכל החדשים שעד ניסן הבא. כי
משעמד השני, הרוצה למנות לשנות הראשון

17. להלן [י א] נחלקו תנאים בענין ערלה. ודעת
רבי אלעזר שם שדוקא שלושים יום בשנה
חשובים שנה. ועיין טורי אבן שדן באריכות
האם רבי אלעזר מודה בענינו שיום אחד בשנה
חשוב שנה.

ומת — לא אמרינן שמלכותו ביום הראשון בלבד חשוב כאילו הוא זה שמלך כל השנה. ומשעה שמת אין כותבין בשטר את השנה הזאת על שמו. (21)

לכן קא משמע לן התנא שמונים שנה לזה ולזה.

עוד שנינו בכרייתא: מת באדר ועמד אחר תחתיו בניסן — מונין את השנה הראשונה שלפני ניסן לראשון, ואת השניה שמאחד בניסן והלאה מונים לשני.

ומקשינן: פשיטא! ומדוע טרח התנא להשמיענו דבר זה?

ומתריצין: לא צריכא, לא הוצרך התנא להשמיענו זאת, אלא באופן דאימנו עליה מאדר. שכבר נמנו וגמרו השרים באדר למנותו למלך, וגם מלך בן מלך הוא, והמלכות עוברת בירושה מהאב אל הבן. (22)

הילכך, מהו דתימא, שמא תאמר, נחשיב את חודש אדר כאילו הוא כבר מלך בו,

ומתריצין: מהו דתימא, שמא תאמר, שתא לבי תרי — לא מנינן! אין מונים את אותה השנה לשני מלכים, אלא מונים אותה רק לאותו המלך שמלך בתחילת השנה, וממשיכים ומונים שנה זו לו בלבד. (20)

לכן קא משמע לן התנא שמונים שנה לזה ולזה.

עוד שנינו בכרייתא: מת בניסן ועמד אחר תחתיו באותו ניסן — מונין שנה לזה ולזה.

ומקשינן: פשיטא! ומדוע טרח התנא להשמיענו דבר זה?

ומתריצין: מהו דתימא, שמא תאמר, דכי אמרינן מה שאמרנו שיום אחד בשנה חשוב שנה, הוא רק בסוף השנה. וכגון מלך שהתחיל למלוך באדר, משהגיע אחד בניסן מונים לו שנה שניה, כי היום האחרון שבסוף השנה [כט אדר] חשוב לו כשנה שלימה.

אבל מלך שמלך יום אחד בתחילת השנה,

מונה, והרוצה למנות שנה ראשונה לשני מונה. רש"י, ועיין רש"ש.

20. רש"י. והקשו האחרונים: מדוע רש"י לא פירש להיפך, שהייתי אומר שימנו שנה לשני בלבד?

ותירץ הרש"ש: לענין זה שמונים שנה לראשון, לא קשה פשיטא, מפני שיש בזה חידוש גדול, שאף על פי שהוא כבר מת, עדיין מונים לו שנה. אלא הקושיא היא פשיטא שמונים שנה לשני [אם רוצים]. והגמרא ענתה שהיה מקום לומר שימנו שנה לראשון בלבד, מהטעם ש"שתא לבי תרי לא מנינן". ועיין טורי

אבן.

21. כי היינו יכולים ללמוד זאת מנדה, שמבואר בגמרא להלן י א שבתחלת שבעת ימי טומאתה מקצת היום ככולו. ואילו בסוף שבעת ימי טומאתה אין אומרים מקצת היום ככולו, אלא טובלת רק בלילה לאחרי. עיין שם. ריטב"א. וכן נראה מדברי תוספות, וכן כתב בתוספות הרא"ש.

22. שנאמר [דברים יז] על המלך: "למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו". משמע שבני המלך יורשים את המלוכה. רש"י על פי הגמרא בכריתות ה ב. רבי עקיבא איגר.

מצרים. בשנה הרביעית בחדש זיו [אייר] הוא החדש השני למלוך שלמה על ישראל⁽²⁴⁾.

ומקרא מסורס הוא, וכך כוונת הכתוב: בשנה הרביעית למלוך שלמה על ישראל, בחדש זיו, שהוא החדש השני⁽²⁵⁾.

והמקרא הזה קורא לשנה זו שנת ארבע מאות ושמונים ליציאת מצרים, ושנת הארבע למלכות שלמה.

מקיש הכתוב את מלכות שלמה ליציאת מצרים⁽²⁶⁾.

ומשהגיע ניסן נימנו ליה תרתין שנין [נמנה לו שנתיים למלכותו]⁽²³⁾.

קא משמע לן התנא שאין מונים לו אלא שנה אחת.

הגמרא מבארת מנין למדה המשנה ששנת המלכים מתחילה באחד בניסן:

אמר רבי יוחנן: מנין למלכים שאין מונין להם את שנות מלכותם אלא מניסן?

שנאמר [מלכים א' ו']: "ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ

א. הרי נאמר בפסוק "בחדש זיו הוא החדש השני למלך שלמה". וחדש זיו הוא אייר, ואם כן מפורש שמונים לשלמה מניסן [שהרי אייר הוא שני לניסן], ומדוע הוצרכנו ללמוד דבר זה בהיקש מיציאת מצרים? [תוספות. ריטב"א].
ב. מדוע הגמרא להלן שואלת ביציאת מצרים עצמה, מנין שהיא נמנית מניסן? הרי יש להקשה למלכות שלמה, שמבואר בפסוק שחדש אייר הוא החדש השני למלכותו! [ריטב"א ועיין שם].

ועל פי דברי רש"י מתורצים שתי הקושיות. כי אין כוונת הפסוק שחדש זיו הוא החדש השני, אלא המקרא מסורס. והכוונה היא שהשנה היתה השנה הרביעית למלכות שלמה. וכן כתב טורי אבן וכעין זה כתב הריטב"א.
ועיין תוספות ד"ה מקיש, וערוך לנר על תוספות ד"ה מקיש.

26. ממה שהוצרך הכתוב למנות את אותה השנה לשני מנינים, האחד ליציאת מצרים והשני למלכות שלמה, למדנו שהכתוב בא להקישם זה לזה [רשב"א להלן ג' א' ד"ה מאי לאו, בתוך הדברים].

23. בביאור הברייתא המובאת לעיל, אמרה הגמרא שמדובר במקרה שנמנו עליו באדר, והייתי אומר שימנו לו גם את אותה שנה. ואילו כאן, מוסיפה הגמרא ש"מלך בן מלך הוא". כי אילולי שהיה מלך בן מלך, כבר למדנו לעיל ברישא שאין מונים לו את השנה שנמנו וגמרו להמליכו, ולכן הגמרא הוסיפה שמלך בן מלך הוא, ובזה הייתי אומר שמונים לו שנה, מפני שהוא עומד מעצמו להיות מלך, מפני שהמלכות עוברת בירושה מהאב לבנו. רש"י.

ומשמע מלשונו, שהברייתא לעיל היא תחילת הברייתא המובאת כאן. ומהריטב"א נראה שהגמרא הסתפקה אם שתי הברייתות נשנו כאחת. [ועיין בתוספתא כאן ובתוספות, ומהרש"א וערוך לנר על התוספות. וחידושי הר"ן].

24. בתאריך זה בנה שלמה את בית המקדש כמבואר במלכים שם.

25. וכן כתוב [בדברי הימים ב' ג']: "ויחל לבנות [את בית המקדש] בחדש השני בשני בשנת ארבע למלכותו". רש"י.

והראשונים כאן הקשו שתי קושיות:

שנאמר [שמות יב ב]: "החדש הזה [ניסן] לכם ראש חדשים, ראשון הוא לכם לחדשי השנה". מכלל, שכל שאר החדשים שנזכרו בתורה בדרך של מנין [כגון חמישי שישי], כולם נמנים מניסן, שהוא הראשון.⁽²⁸⁾

אך שנת הארבעים המזכרת כאן, יש לדון בה האם היא התחילה בניסן או בתשרי. והגמרא מוכיחה והולכת ששנת הארבעים התחילה בניסן.

וכתיב [דברים א] "ויהי בארבעים שנה [ליציאת מצרים], בעשתי עשר חדש, באחד לחדש, דבר משה אל בני ישראל".

והיינו, שמשה התחיל לומר לבני ישראל את ספר משנה תורה, שהוא ספר דברים.⁽²⁹⁾

וחדש זה הוא חודש שבט, שהוא החודש האחד עשר במנין החודשים, החל מניסן.

והגמרא נוקטת עתה שמיתת אהרן היתה לפני שמשה אמר לבני ישראל את משנה התורה. ולהלן הגמרא תשאל, מנין לנו שאכן כך היה.

מה יציאת מצרים, כשם שאת השנים אשר מונים מיציאת מצרים, מתחילים מניסן — אף מלכות שלמה מתחילים למנות את שנות המלכות מניסן.⁽²⁷⁾

ומקשינן: ויציאת מצרים גופה — מנלן דהחל מניסן מנינן?!

דילמא, שמא גם אותה — מתשרי מנינן?!

ואף על פי שבני ישראל יצאו ממצרים בניסן, בכל זאת משהגיע תשרי התחילה השנה השניה. שהיות ותשרי הוא ראש השנה לשנים הנמנות לבריאת העולם, הוא גם ראש השנה לשנות יציאת מצרים.

ומתריצין: לא סלקא דעתך. לא יעלה על דעתך לומר כך!

דכתיב [במדבר לג]: "ויעל אהרן הכהן אל הר החר על פי ה', וימת שם בשנת הארבעים לצאת בני ישראל מארץ מצרים, בחדש החמישי, באחד לחדש".

החדש החמישי המוזכר כאן הוא אב, שהוא חמישי מניסן.

מקיש רק את מלכות שלמה ליציאת מצרים, ולא שאר מלכים, ולכן הגמרא לעיל אמרה שיש טעם לחכמים לתקן שכל שנות המלכים נקבעות באותו יום, ומאחר ששנות שלמה מתחילות באחד בניסן, קבעו את שנות כל המלכים כשנות שלמה.

28. תוספות.

29. ברש"י מובא פסוק אחר. ותמה על זה הרש"ש.

27. רש"י פירש לעיל [בעמוד א] שהגמרא מקשה "למאי הלכתא" — מדוע הוצרכו חכמים לקבוע יום מיוחד למנות בו את שנות המלכים? ומדוט לא נאמר שימנו לכל מלך שנה שלימה לפי היום שעמד בו מיום ליום! ותמה הפני יהושע על פירוש רש"י: הרי הגמרא כאן מביאה שלמדנו מהפסוק שאחד בניסן הוא ראש השנה למלכים, ואם כן מדוע הגמרא לעיל הקשתה שימנו לכל מלך את שנותיו לפי היום שעמד בו? והערוך לנו תירץ, שהיה מקום לומר שהכתוב

הכא נמי, גם כאן ביחס לזמן אמירת משנה תורה לומדים את "שנת ארבעים" מ"שנת ארבעים" שבמיתת אהרן, לגזרה שוה:

מה כאן, כשם שכאן במיתת אהרן, שנת הארבעים האמורה בה היא נמנית ליציאת מצרים — אף כאן באמירת משנה תורה, שנת הארבעים האמורה בה, נמנית היא ליציאת מצרים.

ועדיין יש להקשות קושיא אחרת:

וממאי, מנין דמעשה מיתת אהרן דחודש אב קדים לאמירת משנה תורה שהיתה בשבט?

דילמא [שמא] מעשה אמירת משנה תורה דשבט קדים, והיה לפני מיתת אהרן?

ואדרבה, נאמר שבאחד בתשרי מונים שנה חדשה ליציאת מצרים, ולכן אמירת משנה תורה בשבט, ומיתת אהרן באב, שניהם היו בשנת הארבעים ליציאת מצרים!

ומתריצין: לא סלקא דעתך! לא יעלה בדעתך לומר שאמירת משנה תורה קדמה למיתת אהרן:

משום דכתיב [שם פסוקים ג ד] בענין אמירת משנה תורה:

"ויהי בארבעים שנה. דבר משה אל בני ישראל. אחרי הכותו את סיחון".

ומוכח שאמירת משנה תורה היתה אחרי כיבוש ממלכת סיחון.

מדקאי, מכך שהפסוק הראשון מדבר באב, וקרי לה "שנת ארבעים".

ואילו הפסוק השני קאי, מדבר, בשבט, וקרי גם לה "שנת ארבעים".

מכלל, דראש השנה ליציאת מצרים — לאו תשרי הוא!

שהרי אם ראש השנה ליציאת מצרים היה בתשרי, בהכרח שחודש שבט שאחריו שבו אמר משה את משנה התורה, היה בשנת הארבעים ואחת.⁽³⁰⁾

ומקשינן: בשלמא היאך קרא, נכון הוא שהפסוק הראשון שהבאנו [בענין מיתת אהרן], הרי הכתוב מפרש דליציאת מצרים הוא מונה את השנים.

אלא האי, הפסוק השני, בענין משנה התורה — ממאי דלמנין יציאת מצרים הוא מונה ארבעים שנה?

דילמא, שמא הכתוב הזה מונה ארבעים שנה להקמת המשכן, שהיה בשנה השניה ליציאת בני ישראל ממצרים.

ויתכן, שמיתת אהרן היתה בחודש אב בשנת הארבעים ליציאת מצרים. ומשה אמר לאחר מכן את משנה תורה, בחודש שבט, בשנת הארבעים להקמת המשכן!

ומתריצין: כדאמר רב פפא, כשם שרב פפא אמר להלן [ג ב] על פסוק שמוזכר בו שנת עשרים סתם שלומדים "שנת עשרים" — שנת עשרים לגזרה שוה ממקום אחר, כדי לדעת מהי שנת העשרים.

30. להלן הגמרא מקשה, שאמנם מוכח שראש השנה ליציאת מצרים אינו בתשרי. אך מנין לנו

אלא "ויראו", שמשמעותו: נראו בני ישראל ונגלו.

כלומר: נתגלו כל העדה, היות שגוע אהרן ונסתלקו אז ענני הכבוד.

ולמד רבי אבהו שאין קורין ויראו אלא ויראו, כדריש לקיש:

דאמר ריש לקיש: "כי" — משמש מתפרש בד' לשונות, אפשרויות:

א. אי [אם].

ב. דילמא [שמא].

ג. אלא.

ד. דהא, שהרי. כנתינת טעם לדבר [וכמו "מפני"].⁽³²⁾

ואם נפרש את "ויראו כל העדה כי גוע אהרן" כפשוטו, הרי אי אפשר לפרש את המילה "כי" באף אחת מארבעת האפשרויות.

והרי כי נח נפשיה דאהרן — אכתי הוה סיחון קיים! הרי כאשר מת אהרן עדיין סיחון היה חי, ובהכרח שאהרן מת לפני אמירת משנה תורה.

ומנין שכאשר מת אהרן עדיין היה סיחון חי?

א-ג דכתיב [במדבר כא א]: "וישמע הכנעני מלך ערד, וילחם בישראל".⁽³¹⁾

ודרשו חכמים: מזה שמועה שמע הכנעני, שמכוחה הוא בא להלחם בישראל?

שמע שמת אהרן, ונסתלקו ענני הכבוד שהיו מגינים על ישראל במדבר. וכסבור היה שניתנה רשות מהקב"ה להלחם בישראל, כי אין הוא מגן עליהם יותר.

ולהלן מבואר שהכנעני המוזכר בפסוק הוא סיחון.

והיינו דכתיב [במדבר כ כט]: "ויראו כל העדה כי גוע אהרן".

ואמר רבי אבהו: אל תקרי "ויראו" שמשמעותו שבני ישראל ראו.

שאינו בשאר החדשים, מאייר ועד אדר.

31. על פי "תורה אור" המודפס בצד הגמרא. שציינ לפסוק במדבר כא. ומקורו הוא מדברי רש"י על התורה שם, שהביא את דרשת הגמרא כאן.

אבל תוספות כאן תמהו על רש"י: הרי שם כתוב בפירושו: "וישמע הכנעני, כי בא ישראל דרך אתרים!" ואם כן, היאך הגמרא שאלה "מה שמועה שמע"?

ופירושו התוספות שהגמרא כאן מתייחסת לפסוק בפרשת מסעי [במדבר לג מ]: "וישמע

הכנעני מלך ערד, בכא בני ישראל", ולא התפרש איזו שמועה שמע, שלא הוזכרה שם המלחמה, ולא שום דבר. רמב"ן על התורה במדבר כא א. והוסיף הריטב"א [בשם תוספות] שבעל כרחך באותו פסוק הכוונה היא ששמע את מיתת אהרן, המוזכרת בפסוק דלעיל [וכן כתב הרמב"ן על התורה במדבר כא א]. ועיין מהרש"א בחידושי אגדות.

32. רש"י הביא דוגמאות לכל ארבעת הלשונות הללו. והוסיף שמצאנו "כי" שפירושו כאשר או אשר. כגון: "כי תבואו אל הארץ" [שמות יב]